Повість

I

Мені ще й двадцять рік ледве було, як уже кучерики мої золоті облетіли! Навіть і попрощатись не пускали, але звеліли відразу йти до компанії. З тяжков бідов відпрохався на три дні додому.

А дома сум та плач. Мати розболілась, ридаючи (батька давно вже не було на світі), сестри неначе з ума зійшли, таке заводя. Лиш брат мій Онуфрій сидить собі кінець стола, неначе то не мене відібрали. Білий-білий та сухонький! — лиш очі світя!

— Братику,— кажу,— а вам мене не жалко?

Він мені на це нічо не відповів, тільки дві сльози великі-великі покотились по красному та зів'ялому тому личку.

Заплакав і я собі, попрощався та й пішов,

II

Служу рік, служу другий, ні смутний, ні веселий Нічо мене не займає, нічо не тішить; тручаю свої дні, як вильми. Тільки того й розжитку, коли стану бувало на стойці та собі тихесенько поплачу або богу помолюся. Тоді мені неначе та недура розсунеться; і зіроньки засіяють іначе, і місяць усміхнеться, і соловейко прощебече. А я собі стану, зіпруся на ясную свою зброю та слухаю або дивлюся. А у касарні, — от як у касарні: гомін, зойк. Дехто лає, дехто б'є, декого знов другі б'ють. А я собі — от як то я, все мовчу та своє діло роблю. Пан капрал Косович не раз бувало й кажуть:

— Це, — кажуть, — чоловік кам'яний; я би так не зуміг жити на світі!

— А що ж, — кажу, — пан капрал: ми не можемо бути всі однакі. — Та й знов мовчу.

Одного вечора сидимо ми собі в касарні. Дехто ще порається коло риштунків, дехто вже покутався та люльку собі курить, з камратом розмовля дещо, а я стою собі у вікні та думаю. Аж тут прибігає капрал зо дня1.

— А нема тут, — каже, — Шовканюка Йвана?

Мене неначе серпом — чирк.

— Я осьде, — кажу.

— Завтра до рапорту; тобі лист прийшов.

— Нічо, — кажу.

А камрати так зараз і в жарти:

— Еге, — кажуть, — з грішми! Шовканюк завтра платить.

"Добре вам жартувати, — думаю я собі, — да не так-то старій бідній вдові діти годувати, да ще того й боля обходити"2.

А мій брат, знаєте, вже три роки як з постелі не встає; сохне та кровйов ув одно дише.

III

Другої днини рано зібрався чисто, приходжу до рапорту. Капітан такий сердитий, недобрий; приходить до мене.

— Як зовешся?! — гримнув.

— Так і так, — кажу.

— На, — крикнув та й шпурнув мені лист у лице. Навіть не подивиться на чоловіка, а хоть подивиться, то неначе собака крізь пліт.

Поніс я свій лист до одного фрайтера, що знав читати.

— Ану, — кажу, — фрайтер, прочитайте мені оцей лист, будьте такі добрі!

— Чому ні, — каже, — прочитаю. Та і став читати. А я слухаю.

— "Братику мій дорогий та любий!" — читає фрайтер, а мене гіркі чогось так і обілляли!

— Далі, — прошу, — далі.

— "Ти вже мене не застанеш, бо я на смерті. Да не вдавайся в тугу, любий; ти знаєш, що я не жив на світі, а карався.

Коли зможеш, приходи на урльоп3, Іване, бо мати наша сама остається. Сестри пішли у найми, а Василька взяли у двір до волів.

Волики продав, ніщо було робити; за податки душу брали. І кожух свій мусив продати; але сардаки оба ще стоя; коли не закрадуть у похорон, то понаходиш.

Вуйко Андрій дуже нас укривдив; і послідню коровину з загороди займив. Але не споминай йому лихом, як вийдеш. Усе-таки свій своїм.

А тепер, брате мій Іване, брате мій рідний, прощай мене: і перший раз, і другий, і третій!

А коли тобі бог поможе та будеш мати з-за чого, споминай мене,

твого рідного брата

Онуфрія".

IV

На другий день пишуся знов до рапорту. — Co chcesz?4 — крикнув капітан, а очі ходя у него, знай у тої гадини пожаристої.

— Прошу послушне пана капітана хоть на два місяці, на урльоп. У мене...

Господи, як утне мене в лице! — кров тільки почуріла по білому кабатові.

— Я вам, — каже, — урльоп дам, ви сякі-такі сини. До гарешту з ним!

Завели мене в гарешт, мені байдуже. Сиджу собі, неначе то не я.

— Ти достанеш буки, — каже капрал відо дня.

— Нічо, — кажу.

І обгорнули мене думки та гадки.

"Піду, — гадаю собі, — та утоплюся: чого в світі більше й жити? Там хоть побачуся з братиком своїм рідним, а тут тільки б'ють та збиткуються. Боже ти наш, боже!.."

V

На третій день ведуть мене знов до рапорту. Я стою; рапорт великий, капітан звелів прийти усім словакам, що сорок восьмого року на Угорщині були половили. Було їх у нашій компанії більш як двадцять мужа.

— А що, — питається мене капітан, — чи будеш ще на урльоп проситись?

— Ні вже, — кажу. А думка в мене одна: "Коби по рапорті, — піду та втоплюся".

Приходить капітан до словаків:

— А що, — каже, — прийшло, аби вас пустити додому.

Вони так зраділи, господи!

— Шкода мені вас, — жалує капітан: — ви хлопці годні. А може, має хто з вас охоту остатись рік з один в компанії? Вам добре буде.

Нічичирк.

— А ви, капрал Бая, не маєте охоти ще з рік послужити? У моїй компанії добре!

Цілий рапорт як раз усміхнувсь. Наш капітан та про добре говорить!

Але Бая не много думав.

— Пустіть, — каже, — пан капітан, Шовканюка на урльоп, то вам ще рік служитиму. Отак!

Капітан не йме віри: то на мене дивиться, то на капрала.

— А це, — каже, — як?

— Отак, як кажу: пустіть Шовканюка на урльоп, то вам цілий ще рік служитиму. Пустіть, пустіть, пане капітан: в нього брат помер, в нього стара слаба мати з голоду погибає.

— Про мене, — каже капітан, подумавши хвильку, — Шовканюк іде на урльоп.

VI

Другої днини дали мені урльопас5, дали кабат дранкавий, дали мантлину6 стару-стару та діряву та й пустили. А я такий уже рад!

— А де, — кажу, — мій пан любий та золотий? Де пан капрал Бая?

— Да нема, — кажуть, — пішов у місто.

— Ох, мені лишенько! а я щоб з ними не попрощався? Я ждатиму, доки вони не вернуть з міста.

— Да не дожидай ти багацько, — каже дехто з цугу, — а то фальфебер як тебе захопить, то матимешся.

"Коли так, то хіба йти, — думаю собі, — а мойому пану капралові най бог дає, що сам розуміє". Отак думав я та й пішов.

А за містом — я й ні в той бік, а пан капрал Бая якраз проти мене. Я так зрадів.

— Пан капрал! — кажу. — А я думав, що я з вами вже не побачусь. Чого ви так борзо пішли?

— Да я умисне, — кажуть вони, — бо я мав ще з тобою говорити дещо. А багацько тобі миль додому? — кажи правду.

— Сорок миль да ще й кілька, — кажу я.

Вони на те нічо, лиш дивляться на мантлиночку мою дєраву та кивають головою.

А то студінь така, господи! Сказано — перед різдвом.

— Ходи, — кажуть, — у шинок, вип'ємо вина! Випили ми вина. Господи, що добре: я го досі і не пив. "Отакого, — думаю я собі, — коби-то братикові тому хворому винести (бо в мене все на гадці, що я братика свого ще застану). Ну, нічо, — гадаю я собі, — коби-то вчинитися на Вижниці, ні їсти, ні питиму цілу дорогу, а вина мушу свому братчикові винести".

— Час мені до касарні, — стали нарешті пан капрал казати, виймають п'ять левів баночку та й дають мені.

— А це нащо? — кажу я.

— На дорогу, здасться: кобих більше мав, то я би тобі й більше дав, а так не маю, бери, що є.

— Да я, — кажу, — зафасував7 два леви срібні; мені доста буде.

Вони аж розсердились.

— Коли я тобі даю, то бери, — кажуть. — Коли вже на те, то хоть кожушок собі купиш. Тепер студено.

Не хотів я їх більш гнівати — узяв. "За два леви, — думаю я собі, — куплю нені добру хустку тепленьку, за лева шовкову хустку братові до шиї, а по левові кожній сестрі по рантухові8 тонкому та широкому".

Попрощались: подякував свому пану капралові, як умів, та й пішов. А тут — не студінь, ні! аж око в'яне.

VII

Ще й тиждень не минув, а я вже на Вижниці. А це саме святий вечір; по хатах світло видко, чути, як добрі люде радуються, сидя при вечері, а я собі йду з ціпком у руках та думаю, що то тепер у мене дома діється? Братика мого, мабуть, уже й немає на світі!.. А що ненечка, а що сестри? Але побачу, думаю собі! Домів нема вже більше як чотири милі маленькі, на опівніч стану або і борше. Посмотрив за торбинку, чи є всі дари та гостинці, що у Бистриці, йдучи, накупив? Є всі, йду далі, навіть і в вікна не дивлюся, так іду. А тут так мене і тисне щось коло серця, неначе п'є що мене за серце, і дрімлеться мені, неначе я п'яний абощо, а я нині і кришечки хліба в устах не мав, не то що. Да не те щоб не було; були в мене в торбинці і два калачі пшеничні плетені, і пляшка вина доброго, і риби визнини штука. "Да не буду їсти, — думаю, — домів принесу". А тут мені так і позіваєсь! "Сяду, — думаю собі, — припочину минуточку, а відтак скоріш і піду, як відотхну". Сів собі на якімсь там приулку, в очах замріїло, за серце ймило. "Це я змерз", — думаю собі; хотів встати — не здужав, поваливсь у сніг. Рятуй, святий Николаю, в тяжких бідах теплий наш заступниче, рятуй!..

VIII

Прокидаюсь — а я вже не в снігу, а в гарній, теплій постелі. Надо мною стоїть один жандар, красний, молоденький. Бачили ви того ангела, що в Чернівцях у святій Параскеві на лівих дверях намальований? Такий і це жандар був, благий та ясний. Стоїть надо мною та дивиться мені в вічі.

Я так і стрепенувся.

— Ох, мені лишенько, — кажу, — а я де оце?

— У мене, — каже жандар, — як у рідного брата або ще ліпше. Не вставай, серце, ти дуже хворий.

Я зараз нагадав собі і Онуфрія, і Баю, і урльоп.

— А це, — кажу, — як я тут зайшов?

— Бодай і не згадувати, — каже жандар, — учора, з вечері йдучи, найшов я тебе під одним будинком без душі.

— Боже, милий боже!..

— Так тобі треба, — обізвався другий жандар, пузатий, що по хаті собі ходив та люльку курив, — не пий, лайдаку!

А я тої днини і води в устах не мав, не то що. Такіто люди!

Молоденькому жандареві тільки сльози в очах закрутились. Покивав головою та й сів собі коло мене на постелі. Пикатий вийшов з хати.

— Пане, — кажу, — а мундир мій, варе9, є?

— Є, — каже, — не журися: і мундир є, і торбинка, і урльопас.

— В урльопасі, — кажу, — був лист.

— Є й лист, — каже, — я находив.

— Коби я знав, — кажу, — де мій мундир, я би збирався.

Доста невеселий був жандар, а ще засміявся.

— Коби, — каже, — за три дні, то би добре.

Я аж не зумівся10.

— Що ви оце кажете, пане? Ви не знаєте, як у мене дома!

— Я все, — каже, — знаю. Але дохтор велів тебе не пускати.

— А де ж той, — кажу, — дохтор?

— Він зараз повинен надійти; я вже післав по нього. Прийшов і дохтор.

— А що, — каже, — як тобі?

— Добре, — кажу. — Пустіть додому!

— Ще тобі не можна, — каже дохтор, — ти ще дуже слабий.

Я так і став благати:

— Пане, — кажу, — пустіть мене! В мене дома от як та от як. Мені вже недалеко.

Жандар чварснув щось до нього по-німецьки.

— Про мене, — каже дохтор нарешті, — завтра можеш йти, а сьогодні лежи мені ще в ліжку та пий оці ліки, що я ти приніс. А тіло масти собі оцев мастев.

Я так і зрадів.

— О, дякувать же вам, пан дохтор!

— Не мені дякуй, — каже дохтор, — а оцему панові; бо якби не він, а ти би вже не жив на світі.

IX

Лежу я в ліжку та думаю; коло мене сидить жандар та люльку курить.

— Чого, — каже, — так задумався, серце?

— Чи ж нема чого? — кажу.

— Не журися, брате, бог батько. Лихо мине, гаразд буде.

— Хто би збаг, — кажу, — що з моїм братом сталося; коби го ще хоть живого застати.

— Аби ти та я здоров, — каже жандар. Мене неначе хто ножем уток.

— Або ви знаєте? — кажу.

— Твого брата учора тиждень ховали, — та й сплакав.

— Або ви, — кажу, — мого брата знали?

— Я, — каже, — не мав вірнішого товариша на цілій цій вашій Буковині

— А ви ж звідкіля?

— Я? О, я здалеку, друже, я аж з тої великої Німеччини Не будеш знати.

— А так — як же ж ви пізналися з Онуфрієм?

— Я не раз, — каже — в вас на квартирі стояв, от і пізналися Як то було таку щиру душу не полюбити? Царство йому небесне!

— А сестри мої, не знаєте, чи прийшла хоть одна додому? Бо брат мені писав, що обі в наймах.

— У наймах, — каже жандар, а сам так і почервонів. Чудно мені та дивно мені.

X

Другої днини мені уже ліпше. Богу дякувати; зібрався та й хочу йти.

— Жди, — каже жандар, — по тебе зараз віз приїде.

За годинку був і віз; сів я та й поїхав.

А домів як прийшов, то мало з ума не зійшов, так то я застав. В хаті студінь; неня лежить на печі ледве жива, Василько пригорнувся до неї та просить хлібця, дрижучи, а я на двері.

— Добрий день вам, ненько, що дієте?

— Чи то ти там, синку? Дай же тобі боже здоровля, що прийшов, а то я вже не гадала з тобою ся видіти. Гину, синку, з студені та з голоду.

Я скинув борше дранкаву мою плащину та й укрив неню, а сам ухопив сокиру, що стояла за лавов, та в ліс!

За малу годиночку були і дрова в хаті, і вогонь гарний у печі. Для рідної неньки борзо дрівця рубаються!..

— О, простибіг же тобі, синку! — кажуть неня, скоро почули вогонь у печі. — Ходи сюда, душко, най тебе переблагословлю!

Поблагословили.

— А коли, — кажу, — Онуфрія прятали?

— Передучора тиждень минув, — кажуть неня.

— А що казав, як умирав?

— Нічо не казав, синку мій, лиш ув одно тебе сподівався, — дожидав. "Нема, — каже, — Іванчика, нема братика мого рідного, нема!.. а мені все причувається, що він іде; він недалеко мене, він прийде!" Та як зітхнув тогді, синку мій, так і богу душечку дав. Не діждав братика свого рідного побачити, що го так дуже щире дожидав!..

Десь коло опівночі позбігалися і сестри з села.

— А що, — кажу, — сестрички; ви, бачу, вашу неню гарно дозираєте, ніщо казати! якби не я був нагодився, то зо студені гибли і самі, і дитина.

— А що ж, бадічку, — одрікаються сестри, плачучи, — коли у таких панів служимо, що і до церкви не пускають, не то що. Отже, тепер викралися.

— А так же не будуть вам нічо казати?

— Та нехай уже кажуть; нехай нас вб'ють, а нас кортіло з вами побачитись, бадічку. Не гнівайтесь...

Мені жаль аж серце розриває, але нічо не кажу, мовчу; виймив дари та й роздав. Лиш та хусточка шовкова, що братикові свому купив, лишилась...

XI

Другої днини пішов я до жида.

— Давай, — кажу, — на роботу!

— Коли хоч, а то бери на сажні, — каже жид.

— Нічо, — кажу, — озьму і на сажні.

Взяв три кірці хліба, взяв солі, взяв грошей; роблю, так роблю, аж піт кривавий з мене йде! а мені здавалось, що це не робота, а іграшка: для рідної неньки немає тяжкої роботи...

Роблю я один тиждень в лісі, роблю другий, аж тут прибігає дитина, плачучи:

— Бадічку, — каже, — ідіть д хаті, бо неня дуже слабі.

Покинув роботу, біжу. Прибігаю домів, аж неня вже без душі. І свічки нікому було в руки дати. Отаке-то бідного!..

— А чому ж ти мені, синку, давно не дав знати? — лаю я на хлопця.

— Я хотів, бадічку, коли ж бо неня ув одно мене не пускали, — повістує хлопець, плачучи. — "Ви, ненечко, слабі, я піду за бадічком у ліс" — "Не йди, синку, — кажуть неня, — а то ще тебе собаки де нападуть та перепудя. Не йди, синку, я не слабенька".

XII

Поховав я свою неньку, а сам обліг. Лежу, так лежу, що ледве й тямлюся. Прийшов піп:

— Плати за похорон.

— Поголіть мені, панотчику; видужаю, та вам або заплачу, або відроблю!

— Ні, таки плати зараз!

— Що ж я вам дам, добродію, хіба душу?

— Чорт по твоїй душі! Плати та й годі... мені...

— Маю ще онде в торбині дві парі шмаття комісного11 та кілька щіточок, хіба то беріть: більше нічо не маю. Ще і хусточка шовкова за два леви срібні.

— Сюда з ним, — каже піп та й ухопив торбинку, що висіла мені над головами. Подав паламареві, а сам пішов, кленучи та тріскаючи.

Аж тут уходить і війт з десятником.

— А ти, — каже, — набрав у жида на сажні, чом не робиш?

— Коби я годен, — кажу, — я би робив, а так, самі видите, що не годен.

— То дай заліг, — каже війт, — або підпишися на грунт. Жидівське не сміє пропасти.

— Жидівське, — кажу, — не пропаде, а я на грунт не підписуюся, бо до того є сироти, не лиш я. Коли подужаю, а я жидові відроблю, ще й камату12 му заплачу.

Війт насварив на мене та й пішов, але жид поганий не ждав; в тиждень, чи як, прийшов мене фантувати13. А я ще лежу. Записали і грунт, і хату в заліг.

Я сиджу на постелі та сплакав. Так ревне плачу, що аж серце з мене вискакує. Аж тут убігає Нестерюк Яків; убіг та й зупинився коло дверей.

— Добрий вечір, брате!

— Добре здоровля. Прошу, сідай.

— Най увесь гаразд у тебе сідає. А тебе забрали?

— Забрали, — кажу.

— Шкода, що і шкіру з тебе не здерли, — упік Яків.

— Від тебе, брате Нестерюку, — кажу, — мені і таке слово миле. Ми в один раз товаришували.

— В один раз! — повторив Нестерюк гірко, — а тепер?

— Тепер я у печалі, у великій печалі. Не годиться мені вірного товариша займати.

— Ти дурень (не против вас говорячи, читці мої любі), ти дурень! — ще раз повторив Яків, а сам пішов і бувай здоров не сказав. А другої днини приносить мені жид письмо.

— На тобі пак, — каже. — Яків Нестерюк вже мене закутало за тебе.

— Як то закутало? — питаю я.

— Отак закутало, що твою роботу переймило на себе. Воно пак сьогодня вже за тебе латри14 в лісі рубає.

XIII

Яків Нестерюк був з нашого села, парубок годний та щирий, такий уже щирий, що й не сказати. Доки мене остригли, то ми собі товаришували, а відтак уже й не бачились більше, бо він далеко від нас сидів, аж на другім куті. Тільки неня покойні мені уповідали, що він, заки я був у війську, остався від вітця і від матері та тепер сам собі господарює тільки з сестрою (бо їх лиш таки двійко було). Мене не раз кортіло до його піти відвідати, та все не смів; така-то вже, бачите, натура. Якби був сам до мене не прийшов, то хто знає, коли би ми були і побачились.

Другої днини, чи що, прибігає вечором до мене:

— А що дієш, брате?

— А що ж би-м, — кажу, — діяв? Лежу.

— А знаєш ти, чого я оце прийшов до тебе?

— Чутиму.

— Я хочу йти до тебе сидіти або ти йди до мене.

— Як оце? — питаю я.

— Отак, — каже Яків. — Ти хворий, хто знає, коли видужаєш, а тобі треба кого в хату, не то, щоб обходив господарство, а те, щоби тебе розважав. От бог дає далі і весну надворі: треба закладати орати, сіяти.

— А твоє ж господарство?

— За моє не журись: я і свого догляну, і тут буду. Так і завтра кочуюся хіба до тебе? Я хотів щось казати, але він не дав.

— Ти дурень! — каже та й пішов, свищучи, у двері.

XIV

Іде дощ, доки іде, а відтак і сонічко загріє. Отак і на мене: Яків перенісся до мене, довг мій відроблений, попові заплачено, сестри повислужувались та повертали домів, а я сам став помалу дужати. Яків у мене як рідний брат: і мене розважає, і весну робить15, і співає, як той соловій у гаю. Мені весело. Аж тут прибігає гайдук з бецирку16.

— Іди, — каже, — пан староста тебе потребує!

Приходжу до старости.

— А що там, — каже, — небоже, подужав?

— Подужав трохи, — кажу.

— А дома як?

— От як, — кажу, — сироти вічні, без вітця і без матері. Як мене, не дай боже, поволають, пропало все: і грунт, і господарство.

— А як ти слабував, хто тебе кутав?

— Яків Нестерюк, — кажу.

— Годний хлопець, — каже староста. — А знаєш, чого я тебе кликав?

— Пан світлий скажуть!

— Прийшов тобі абшит17.

— Мені абшит? — кажу я, а тут з радіщ аж нестямився. — Як то може бути, пане?

— Я писав за тебе до міністерії, бо мені жандар Тайвер усе уповів.

— Котрий то жандар? — питаю я.

— А той, що тебе на снігу замерзлого найшов. Я все знаю.

— Пане мій годний! — кажу я та й упав старості в ноги. — Пане мій добрий; дай, Христе-боже, аби ви ніколи на лихе місце не ступили!

— Годі вже, годі, — каже староста. — А тепер іди собі домів, женися та ставай на господаря. Вже доста бурлакувати — час раз і людьми стати!

XV

— А що там? — питається Яків дома. Я показую йому абшит та й уповідаю, що мені староста казав. Яків посумнів.

— Нестерюку, — кажу, — брате, а ти не рад, що я вже на волі?

— Рад, — каже, — та й не дуже!

— А то чому, соколе?

— Нічо, — каже, — все добре.

— Ні, ні, — кажу я, — ти мене так не збудеш; уповідай, що таке.

— Отаке, коли хоч знати: нам не бути вже вкупі.

— А чому?

— Бо тому: ти оженишся.

— Ну, та оженюся; та відтак?

— Ти дурень, — каже Яків, а сам став свистати. (Це він бувало осігди так, як осердиться чого).

— А що би з того було, якби ти одного дурня послухав? — кажу я.

— Буду слухати, — каже.

— Дай свою сестру за мене.

— Ой?

— Та бігме.

— А я що буду робити самий дома?

— Зо мною жити, коли ласка твоя. А ні, і ти женись, та станемо оба ґаздами.

— Гм! — каже Яків.

— Так, брате!

— Коли так, то хіба й я женюся?

— Ану, женися, братику, без жарту.

— А даси за мене свою сестру?

— Моя сестра сирота, а ще до того й бідна. А ти багач!

— Ти дурень, — каже Яків та й став весільної свистати. — Даєш чи не даєш за мене свою сестру?

— Хоть обі, любчику, — кажу я. — А я ж...

— Агов! — крикнув нам хтось з-за плечей (а ми оце в саду розмовляли, уже ввечер), — не роздавай усі, бо й мені треба лишити хоть одну!

Ми обіздрілись, а мій жандарик молоденький стоїть нам за плечима, але лиш у мундирі, без зброї та й паличка в руках.

— А це ви, — кажу, — пане мій золотий, ангеле мій добрий, щось-те мене два рази від смерті відкупили? Пане мій делікатний та дорогий!..

— Та бо гов тобі вже з тільким паньканням! — каже жандар. — Я вже й не пан, я такий мужик, як би й ви.

— Оце би то? — кажемо.

— Учора дістав абшит. Але нехай вам крайнім словом скажу. Я дома не маю ні вітця, ні матері, ні родини такої, аби мені до душі. От задумав собі отут між вами оселитись. Маю пару грошей, куплю собі грунт гарний, покладу хату, справлю худобу та й буду собі жити, коли бог поможе, бо я знаю господарство.

Я так зрадів, господи!

— А ви ж би... — кажу.

— Та бо гов уже з тим тільки виканням! — гримнув жандар. — Не кажіть мені "ви", але таки по-парубоцьки "ти".

— То нехай же буде й "ти". А ти ж би, — кажу, — між нами, простими руснаками, хотів жити?

— Я, — каже Тайвер, — той руський край та ті руські люди так полюбив, що і не сказати. У вас, — каже, — так якось сердечне, звичайно, красно; а у нас, на тій нашій Німеччині, холодно якось, нудно!

— Та бо тобі треба женитися, — каже Яків до жандаря. — Без жінки не йде господарство в лад.

— А ти як гадав? — каже жандар, — женитися, відки голова! Що, варе, моя Оленочка, та чарівочка, діє? серце моє?

— Яка Оленочка? — питаю я.

— Або твоя сестра! — каже Тайвер.

— Як це?

— Отак це: ми двоє любимося та й годі. Ти не знав?

— А я ж би відки знав? — кажу я. — Олено, ходи сюди зараз! — крикнув я.

Вона вийшла, да така вже вам засоромлена, що і світа божого, мабуть, не видить.

— Дівко, — кажу, — а я оце що за речі чую? О-о!

Вона мені в ноги.

— Бадічку, — каже, — простіть мене, я согрішила. Я вже більше не буду!

— Вже більше мене не будеш любити? —~ каже жандар, а сам і собі засоромивсь. — Що ти мені казала? Знаєш, тоді коло керниці? га?

— Ей, та бо ти все з твоїми вигадками! — каже бідна дівка, плачучи. — А я тобі тоді не казала, що то таке буде? а ти все своєї!.. А падоньку18 ж мій! Бадічку, не гнівайтесь на мене, я вже на него ані подивлюся більше! То він, бігме, він винен, най сам скаже: хто кого перший раз зачепив? Та ще й з тим морганням своїм поганим!..

Ми як стояли, так усі і засміялись.

— А тепер що буде? — питаю я жандаря.

— Тепер отак буде, — каже він, — я остану в тебе, доки собі де грунт не напитаю та не справлю, що треба.

Тим часом дасть бог і Великдень, а по велицідні19 і зелені святки, чи як там, буде і весілля. Згода?

— Та бо ти не чув, що Олена тебе і знати не хоче? — кажу я, жартуючи.

— Та я, бадічку... я лиш так... я, бігме, лиш так, я...

— Не цірся20 небого, тільки, але скажи-таки попросту, що любиш та й годі. Мені тутки комедії твоєї на потрібно.

— Я лиш трошечки, бадічку, бігме, лиш трошечки!

— Коли лиш трошечки, то я тебе за нього не оддам. Щоби-то, — кажу, — за тривок21 між вами був, якби ти свого чоловіка лиш трошечки любила?

— Та бо я го буду дуже любити! — каже бідна дівчина, а тут так засоромилась, що, мабуть, не знає, чи вона на землі стоїть, чи під землею.

— Коли так, — кажу, — то що інше: поцілуйтесь. А тепер ходім вечеряти, бо я вже зголоднів, тільки говорячи.

XVI

Перед зеленими святками лагодимося ми всі три д' весіллю. Тоній, жандар оце, має вже і грунт свій, і хату, і худоби чимало, а що вже убрався гарно! По-нашому перебрався. Ногавиці22 на ньому черчикові, як той жар, сардак чорний, бланений, сорочка рантухова, черес у п'ять

пряжок, кресак у золоті та в павах, а келеф23 хороцівський такий уже, що такий! А сам — хлопець-хлопець! Сердешна Олена що гляне на його, так і зов'яне. А по-руськи не рубає, ні!.. зроду ніхто би не казав, що це німець: руснак та й руснак!

У тиждень перед весіллям, у неділю (вже і заповіді вийшли, і пиво вже взяли), сидимо ми собі усі три та радимось дещо, а я журюся.

— А ти що журишся? — питає Тоній.

— От журюся. Ви вже маєте кожний свою дружбу, а я ще не маю. Та й не знаю, кого би то собі взяти?

— Або Андрія Сірмана? — каже Яків.

Але туї Марія (Якова молода) без духу в хату.

— Бадічку, — каже, — за вами якийсь вояк питає!

— Де? — кажу.

— Та он за ворітьми!

— Чому ж не йде в хату?

— Не хоче, каже, аби ви д нього вийшли.

— А який він?

— Русявий, високий, очі, як ті фіялки, сині, а як говорить, то… то ув одно моргає.

Я не побіг, а полетів з хати.

— Бая, — кажу, — пане мій годний, соколе мій ясний, чи це ви, чи я п'яний?..

— Ба, це таки я сам. Наш регемент стоїть тепер у Чернівцях. Я чув, що ти женишся (бо я за тебе ув одно перевідував), от і випросився на 14 день на урльоп, щоб то в тебе погуляти вже та погуляти! Чи добре я оце зробив?..

— Ой, — кажу, — пане мій срібний, пане мій дорогий, орле мій сизий!.. — а сам так го обіймив, трохи не задушу.

— Та гов же бо, гов, — каже Тоній, сміючись. — Ліпше просім оцього пана, аби тобі пішов у дружби.

— Упідскоки, — каже Бая.

— Але? Але? — питаю я та й віри не йму. Де ж я того годен?

— Ти дурень! — каже Яків, свищучи.

— Хіба так! — кажу я, глянувши то на Якова, то на Баю.

— Ви оце пусте завели, — каже Бая, — ануте-ко мені лиш чарки! — а сам виймає з тобівки шип з вишником такий, що в дві оці!

XVII

Тепер ми вже давно, як жонаті. Тоній держить мою сестру Олену, Яків Марію, а я знов Яковову Катерину. Такий-то вже тривок між нами любий та милий! І грунта маємо, і худобу, і пасіку, ще і ставок хочемо собі викопати. А з Тонієм та з Яковом жиємо собі, як ті рідні браття, сказано: Три як рідні брати. Скоро неділя або празник, а ми вже вкупі: сидимо, радимось, балакаємо, а як нас охота збере, то і вип'ємо по чарці, і

заспіваємо собі гарно, а ніхто вже так, як моя Катруся-серденько: як заспіває, то неначе в кленовий листочок запіє, а Тоній за нею на скрипку. Славно грає! А часом то згадаємо собі давні свої літа, як-то ми бідували у світі, не знаючи долі. Тоді хіба посумуємо хвильку, але лиш хвильку, відтак знову зрадіємо, звеселимось та й порозходимся тихенько, гарно, звичайно, сказано — щасливі. Лиш братик мій Онуфрашко, сизий мій, не обізветься між нами, не подивиться очима тими тихими та любими, не промовить речами своїми добірними: як спить, так спить собі на цвинтарі поуз батечка свого та неньки. А мені все здається, що він не вмер, що він мусить відкіля надійти. Да, мабуть, не прийде вже, серце моє!

1 Зо дня, відо дня — черговий, днювальний.

2 Боля обходити — хворих доглядати.

3 Урльоп — відпустка.

4 Чого хочеш? (польськ.)

5 Урльопас — відпускний документ.

6 Мантлину — жовнірський плащ.

7 Зафасувати — одержати.

8 Рантух — хустина з тонкої тканини.

9 Варе — чей, ачей.

10 Аж не зумівся — аж знетямився.

11 Шмаття комісного — військового одягу.

12 Камата — плата за несвоєчасне повернення боргу.

13 Фантувати — забирати майно за неоплачений борг.

14 Латри — міра дров.

15 Весну робить — весняну роботу робити.

16 Бецирк — повітовий уряд.

17 Абшит — відставка, звільнення від військової служби.

18 Падонько — батенько.

19 Велицідня — післявеликодні церковні свята.

20 Ціритись — сміятися, шкіритись.

21 Тривок — життя.

22 Ногавиці — штани

23 Келеф — ціпок з топірцем.